

Posudek na diplomovou práci kol. Michaely Paldusové

Postavení číslovek v systému slovních druhů

Diplomová práce kol. Paldusové *Postavení číslovek v systému slovních druhů* se zabývá otázkou slovnědruhovité platnosti skupiny lexémů s kvantitativním významem, které jsou tradičně řazeny k slovnímu druhu číslovek. Problematičnost jejich vymezení (a z toho vyplývající nutnost otázkou se dále zabývat) je přitom tématizována nejen teoretickými pracemi, je zjevná i z toho, jak se k celé skupině lexémů staví různé popisy české morfologie.

Za výchozí materiálovou základnu zvolila autorka synchronní korpus psaného jazyka SYN2010. Její studie se tak opírá o rozsáhlý materiál, což dodává výsledkům zkoumání značnou validitu. Částečně opírá svoje závěry i o lemmatizaci a automatickou morfologickou analýzu korpusu (tagování), kterou využívá v souladu s běžnými korpusovými přístupy pouze v nutných případech a pouze jako odrazový můstek pro další zkoumání (nikoli jako zdroj informací o jazyce), protože se jedná o informaci do textu vnesenou, tedy o jeho lingvistickou interpretaci. Zároveň ovšem na několika místech správně upozorňuje, že její výsledky jsou založeny na zkoumání vzorku lexémů s kvantitativním významem, což ji nutí formulovat své závěry obezřetně a s vědomím tohoto omezení.

Po úvodních kapitolách věnuje autorka celou jednu část rozboru přístupů ke slovním druhům a kritériím klasifikace. Chvályhodné přitom je, že nezůstává pouze u domácí morfologické tradice, kterou mapuje relativně podrobně, ale snaží se i o komparaci s přístupy zahraničními (a to v různých historických epochách). Pohled na celou problematiku prizmatem dějin lingvistického myšlení je přitom zásadní pro pochopení toho, jakou roli hrála a hraje tradice v slovnědruhovité klasifikaci (konkrétně ve vymezení číslovek).

Autorka podrobně rozebírá všechna tři běžně užívaná kritéria klasifikace slovních druhů (sémantické, syntaktické a formální), což jsou zároveň základní definiční principy vymezení slovnědruhovitých tříd. U každého z nich pak probírá jeho klady a zápory s ohledem na tradiční třídění v češtině i v jiných jazycích (zejména v angličtině). Dále se věnuje několika morfologickým popisům češtiny, porovnává a kriticky hodnotí řešení, která pro slovnědruhovitou klasifikaci předkládají.

V páté kapitole se autorka věnuje detailněji vymezení slovního druhu číslovek jednotlivými českými mluvnicemi a monografiemi. Vedle kritérií jejich vymezení věnuje pozornost i vnitřní strukturaci kategorie číslovek do jednotlivých druhů. Popis rozdílů jednotlivých koncepcí a kritických míst jednotlivých klasifikací je podán podrobně a s teoretickým nadhledem svědčícím o schopnosti samostatného úsudku.

Po teoretickém úvodu se autorka věnuje analýze korpusových dat, pomocí níž se snaží hledat odpověď na otázku slovnědruhové platnosti číslovkových lexémů. Východiskem je pro ni kontextová analýza, jejíž parametry inovativně pozměnila tak, aby vyhovovaly potřebám výzkumu daného problému. V zásadě je možné teoretické východisko shrnout do tvrzení, že relativně úplný kontext jednotky, jak ho poskytují rozsáhlé korpusy, věrně reflektuje všechny vlastnosti relevantní pro její užití, tedy i klasická kritéria – sémantické, syntaktické i morfologické.

Kontextový výzkum není prováděn na celé skupině tradičně vymezených číslovek, ale pouze na vzorku těch nejfrekventovanějších (minimální frekvence byla stanovena na 200 výskytů) a jako podmínka bylo přijato pravidlo, že výraz musí být zapsatelný číslicí. Kontext těchto prototypických číslovek, které byly navíc rozděleny do čtyř kategorií podle formálních kritérií, byl porovnáván s kontextem lexémů obdobné frekvence patřících k jiným slovním druhům. Podobnost rozdělení frekvencí slovních druhů na bezprostředních kontextových pozicích (pravé a levé zvlášť) v okolí číslovek a porovnáváných lexémů bylo vyhodnocováno pomocí Spearmanova rank korelačního koeficientu.

Podobnou analýzu pak diplomantka provádí i na vybraných číslovkových lexémech, jejichž kontext zkoumá a komentuje detailněji. Pro srovnání si ke každému číslovkovému výrazu vybrala formálně podobný lexém se zhruba stejnou frekvencí. V obou případech přitom předpokládá, že korelace mezi frekvencemi kontextových jednotek je ukazatelem funkční podobnosti zkoumaných jednotek nebo skupin slov a hraje tedy rozhodující roli v jejich slovnědruhovém zařazení.

V závěru autorka konstatuje, že podobnost kontextů, do nichž různé druhy číslovek vstupují, se zástupci jiných slovních druhů nás opravňuje k pochybnostem o autonomii třídy číslovek v rámci systému slovních druhů. Velkou podobnost vykazují zejména číslovky numerické (tradičně nazývané základní) s adjektivy, číslovky nesklonné (tradičně: násobné) a adverbia, číslovky adjektivní (řadové) a adjektiva. Na základě těchto výsledku pak M. Paldusová navrhuje rozdělení číslovek mezi příbuzné slovní druhy; pro jejich označení navrhuje terminologické neologismy: adjektiva kvantitativní, adverbia kvantitativní a adjektiva číselná (pro číslovky numerické/základní). Soliterní a dosud nevysvětlená zůstává pozice číslovek substantivních, u nichž je možné spekulovat o podobnosti s adjektivy a zájmeny.

Diplomová práce je zpracována korektními metodami, výběr materiálu i statistické zpracování svědčí o dobrém povědomí autorky o metodologii a práci s korpusem. Nečetné nedostatky formální povahy nenarušují srozumitelnost textu a jsou omluvitelné vzhledem k zdravotnímu stavu diplomantky v závěrečné fázi zpracování práce.

Celkově je třeba práci hodnotit jako velmi kvalitní, vycházející z relevantních zdrojů,

přinášející nové poznatky a využívající inovativní přístup k problému. Formulace závěrů vychází z poučené interpretace získaných dat. Práci proto doporučuji k obhajobě s hodnocením výborně.

V Praze, 29. srpna 2010

Václav Cvrček, PhD.